

tenus, traditionem apostolicam, quam Puseiani sibi exhiberi postulant, esse manifestissimam, ut ea sese prodit tum in universali consensu saltem ex multis iam saeculis evidenti et solemnibus Ecclesiae definitionibus declarato, tum in unanimi doctrina antiquitatis christianae licet tum nondum ex scopo polemico proposita: nihil est reliquum, quam ut illustrationem et maxime gratiam humilitatis et fortitudinis imploremus a Spiritu Sancto, qui fideles in veritate conservet et errantes ad unitatem et obedientiam fidei reducat; sine hoc enim supernaturali lumine et voluntatis motione omnis externa propositio, demonstratio, et humana scientia non ad salutem proficit, sed ad severiorem condemnationem.

III. Quamvis in praecedentibus propositum nobis fuerit demonstrare desitionem substantiae panis et vini, de qua cum haeticis potissima est controversia; continetur tamen in iis iam etiam demonstratio, hanc panis et vini desitionem et corporis ac sanguinis Domini praesentiam fieri per *conversionem totius substantiae panis ac vini* seu per *transubstantiationem*, cum Patres illam *elementorum desitionem* semper proponant ut *intestinum et formalem effectum conversionis*. Hic ergo solum indicabimus, quomodo in Patrum doctrina ob oculos ponantur quoad conversionem eucharisticam conditiones illae omnes, quas in th. XIII. ad conversionem generatim spectatam requiri diximus.

1°. Duplex terminus, videlicet panis ac vinum ut terminus *a quo* secundum totum suum *esse substantiale* transiens, et terminus *ad quem* corpus et sanguis Domini succedens in eius vicem enuntiatur omnibus locutionibus, quibus dicitur: *ante verba consecrationis est panis et vinum, est communis vel simplex panis et vinum; post verba consecratoria non est amplius panis et vinum sed corpus et sanguis Domini;* hocque ideo quia *panis et vinum* transmutantur, convertuntur, transeunt virtute Spiritus Sancti *in corpus et sanguinem Domini; de pane, ex pane fit, efficitur eadem operante omnipotentia corpus Christi.* »

2°. Locutionibus iisdem iam etiam edicitur, desitionem panis habere ordinem ad successionem corporis Christi, et

hanc successionem fieri ita, ut exigat desitionem panis. Praeterea Patres, ut vidimus (n. II. 3°), hanc panis transmutationem in corpus Christi semper declarant in connectione cum verbis efficientibus: *hoc est corpus meum*. Verba haec dirigi aiunt ad panem (desinentem), simul et ad corpus Christi praesens sistendum. Quia igitur demonstrando panem dicitur in persona Christi: hoc est corpus meum, et quia verba efficiunt quod significant; ideo, aiunt, *vi illorum verborum* transmutari panem in corpus, fieri ex pane corpus, *per illorum verborum operationem* iam non esse panem, non panem communem sed corpus Christi. Atqui hoc idem est ac dicere, per ea verba significari et per eorum efficaciam *fieri praesens corpus Christi vice panis et sub speciebus panis* tamquam panem vitae ita, *ut simul significent et exigant desitionem panis*. Proinde ex Patrum doctrina non simpliciter annihilatur panis, et deinde, independentem ab hac desitione, per operationem divinam praesens sistitur corpus Christi; sed efficacia una verborum (hoc est corpus meum) *vice panis et sub speciebus panis* ac proinde cum ordine ad desitionem substantiae panis efficit praesens corpus Christi tamquam panem vitae, et vicissim exigit desitionem panis ordinatam ad hoc, ut eius loco succedat corpus Christi. Hic autem est ille ipse nexus inter desitionem termini *a quo* et successionem termini *ad quem*, qui (th. XIII.) requiritur et sufficit ad veri nominis conversionem. Agimus hic solum de Patrum doctrina et modo intelligendi verba institutionis; eorum rationem intimam, et *quomodo* significent ac proinde efficiant desitionem panis, considerabimus in thesi sequenti. Interim ex his constat, quam vere dixerint Patres Tridentini sess. XIII. cap. 4: *quoniam autem Christus redemptor noster corpus suum id quod sub specie panis offerebat, vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit... per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis eius.* »

Ut pateat, a Patribus tamquam terminum formalem *a quo* qui totaliter desinit, intellectam fuisse *totam substan-*

tiam panis et vini, considerari debet, quomodo ab iisdem describatur terminus formalis *ad quem*, ut iam superius monuimus. In aliis conversionibus nobis notis terminus formalis *ad quem* de novo producitur, est autem in omnibus conversionibus naturalibus substantiae et forte in plerisque etiam supernaturalibus *nova forma*, quae succedit in vicem formae prioris, unde totalis terminus *a quo* desinit secundum formam sed non secundum materiam, quae manet ad componendum cum nova forma terminum totalem *ad quem*. At in conversione eucharistica terminus formalis *ad quem* est corpus Christi praeeexistens, quod est et a Patribus describitur ut idem et numero unum corpus olim natum ex Virgine, pro nobis crucifixum, nunc sursum sedens in gloria Patris (vide Patres in th. VIII. citatos Ignatium, Iustinum, Nyssenum, Chrysostomum, Damascenum, Ambrosium, Gaudentium, Iacob. Sarugensem); et consequenter terminus succedens substantiae panis est (per concomitantiam) *totus Christus* (cf. supra th. XI. n. I.). Atqui in hoc termino praeeistente, in se perfecto, nullius augmenti capaci non potest partialis substantia panis (materia vel forma) ingredi ut pars componens et complens. Hoc vero ipso, quando dicitur panis non amplius esse vel dicitur converti in corpus Christi, intelligitur desinere tota substantia panis, atque ita esse conversio totius substantiae in aliam substantiam seu vera transubstantiatio. Quoties enim dicitur simpliciter desinere substantia aliqua, quin incipiat vel eius materia substare alteri formae, vel eius forma materialis afficere aliam materiam, toties intelligitur desinere totaliter, quia materia sine ulla forma aut forma materialis sine supposita materia vel absolute vel certe sine novo miraculo non potest conservari, cuiusmodi miracula numquam supponuntur, et propterea eo solo quod tacentur, ab omnibus intelliguntur negari (cf. de Lugo de Sacram. in genere disp. 4. sect. 4. n. 49.).

Simplicius idem demonstratur alio modo. Patres intellexerunt, transire ac desinere totum illud substantiale, quod subest demonstrationi pronomini *hoc* ante enuntiationem termini *ad quem* in praedicatione *corpus meum*; atqui demonstrationi pronomini subest tota panis substantia sub

illis accidentibus; ergo dum docent, vi verborum (hoc est corpus meum) non amplius esse panem, intelligunt transire totam panis substantiam. (Cf. supra th. VI.).

Hinc patet, quomodo inter se differant et in quo conveniant propositiones: panis, ex pane, vel de pane fit corpus Christi; ex vel de aqua fit vinum; ex vel de marmore fit statua. In omnibus significatur terminus *a quo* desinens secundum aliquam rationem entis per successionem termini *ad quem* in vicem desinentis; sed in postrema indicatur successio diversae formae accidentaliter seu figurae extimae in eodem subiecto; in secunda successio diversae formae seu perfectionis specificae in eadem materia; in prima successio diversae substantiae sub iisdem accidentibus sensibilibus (1).

3°. Si praecedentia teneantur, desitio panis et successio corporis Christi satis intelligitur fieri per veram conversionem atque adeo, quia tota substantia succedit in vicem totius substantiae, per transubstantiationem. De ulteriori proprietate *actionis convertentis*, qualis sit, potest esse et revera est inter theologos catholicos aliqua diversitas opinionum, quae tamen potius ad modum loquendi quam ad rem ipsam pertinet.

Qui spectant potissimum corpus Christi, quatenus est iam praeeexistens, et huic praeeistentiae accommodant modum considerandi actionem conversionis, dicunt corpus Chri-

(1) Discrimen a quibusdam scholasticis post s. Thomam 3. q. 75. a. 8. adnotatum inter praepositiones *de* et *ex* non videtur magni momenti. Aiunt videlicet, praepositionem *ex* designare terminum *a quo*, non autem manentem communem materiam vel commune subiectum, sicut dicitur creatio *ex nihilo*; praepositionem vero *de* supponere manens commune subiectum vel communem materiam, unde dici posse aiunt fieri statuum *de ligno*, non tamen creari mundum *de nihilo*. Ideo putant proprium esse hunc dicendi modum: *ex pane* fit corpus Christi: non autem alterum; *de pane* fit corpus Christi. At hoc discrimen nec etymologice nec ex usu loquendi Patrum constare videtur. Pariter dicunt improprium esse propositionem: panis fit corpus Christi. At haec locutio et huic similis « fac panem hunc corpus Filii tui » est in ipsis sacris Liturgiis et proinde in usu universali. Intelligitur in ea facile *panis transiens* ut terminus *a quo*, atque adeo est identica propositio cum altera: panis convertitur in corpus Christi, quae sane non est impropria.

sti fieri praesens *per adductionem*, sub qua tamen nemo motum localem intelligit (vide Bellarmin. l. III. c. 18.). Attamen quod corpus Christi substantialiter fiat praesens a) citra ullum motum localem; b) per efficientiam quae agit unice sub speciebus panis non autem in corpore Christi, quatenus est in coelo; c) secundum novum sacramentalem existendi modum diversum a modo existendi corporis connaturali; talis inquam effectio praesentiae vix videtur concipi posse nisi per actionem, quae ita ponat esse *substantiale* corporis sub speciebus, ut sufficeret ad corpus producendum, nisi iam secundum alium modum connaturalem praeexisteret. Propter hanc praeexistentiam nec est nec esse potest productio simpliciter; dicemus ergo *reproductionem analogam productioni*. (Vide Lessium de Perfect. divin. l. XII. c. 16. n. 114-121.).

Certe modus loquendi Patrum persuadet, ab eis ita, ut diximus, positionem corporis Christi sub speciebus fuisse intellectam. « Corpus Christi fit, efficitur ex pane; ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit » Gaudentius, auctor II. de Sacram., Liturgiae; « ad preces sacerdotum corpus et sanguis Christi conficitur; » « corpus natum ex Virgine conficimus; » « verba sunt *efficientia* corpus et sanguinem Dei » Hieronymus (epist. ad Evangel. n. 1.), Ambrosius, Ioann. Darenensis; Christus se ipsum *incorporat* ad statum cibi et potus « (σωματοποισι ἑαυτον και εις βρωσιν και ποσιν ο κυριος) Macarius apud Galland. T. VII. p. 16; « non corpus de coelo descendit, sed panis ipse et vinum in corpus et sanguinem Dei *transmutatur*... per Spiritum Sanctum, sicut etiam ex s. Dei genitrice per Spiritum Sanctum carnem *sibi ipsi et in se ipso substantiavit* » Damascenus, Paulo recentiores Paschasius (De corp. et sang. Dominici c. 15.), Adelmanus (epist. ad Berengar.), Anonymus Gemblacensis (apud Mabillon. in Thesaur. Zachar. T. X. p. 880.), Arnoldus Bonae Vallis (de Coena Domini inter Opp. Cypriani) dicunt, corpus Christi in Eucharistia *creari, recreari* (quod aiunt scholastici *reproduci*), panem et vinum in corpus et sanguinem *procreari* (i. e. actione creatrice transmutari).

Quare etiam id, quod tertio loco indicavimus requiri ad

conversionem magis proprie dictam, in hac mirabili et singulari conversione eucharistica non deest.

4°. Denique diximus, requiri ad conversionem maxime propriam aliquid manens idem in termino totali *ad quem*, quod fuerat in termino totali *a quo*, tamquam *commune tertium*. Huic conditioni satisfit in transubstantiatione eucharistica, quod sicut antea erat substantia panis percipienda naturali intellectu sub sensibilibus phaenomenis, ita nunc sub iisdem phaenomenis corpus Christi ut panis vitae exhibetur fide credendum. Quo sensu vidimus aliquos Patres prae speciali scopo eis proposito docuisse symbola mystica, secundum quod sunt sensibilia et immediatum obiectum sensuum, a sua natura non recedere, quamvis secundum id, quod sub sensibilibus phaenomenis intelligitur, iam sint aliud: « neque enim post consecrationem mystica symbola recedunt a sua natura; manent enim in prioris essentiae et *figura et forma aspectabili*, et *visibilia sunt et tangibilia*, qualia erant prius; *intelliguntur autem esse ea quae facta sunt, et creduntur et adorantur*, utpote *quae sint id quod esse creduntur* » (corpus et sanguis Christi). Theodoretus dial. 2. T. IV. p. 35. Vide th. X. Sensu eodem dixit Cyrillus Hierosolymitanus corpus Christi exhiberi *in typo* panis, et dixerunt alii, corpus et sanguinem Christi *insertum esse antitypis*, ut Euty chius (supra p. 159.).

Sicut igitur in Patrum doctrina et praedicatione ecclesiastica clarissime continetur dogma transubstantiationis in complexu, ita singula etiam conversionis elementa ad distinctiorem dogmatis intellectum ex eadem Patrum doctrina deduci possunt.

Scholion 1. Sensibus nos immediate percipimus solum accidentia corporum et sub accidentibus ratione intelligimus substantiam eis respondentem; unde substantia *νοουμενον* accidentia *φαινομενα* a philosophis dicta sunt. Iam sicut secundum legem physicam sub accidentibus panis et vini est demonstrabilis substantia panis ac vini, et mutatis accidentibus intelligitur etiam mutata esse substantia, ut non subsit amplius eadem sed alia substantia mutatis accidentibus respondens (saltem sumendo substantiam secundum

quotidianum vitae usum); ita secundum legem, si ita loqui licet, sacramentalem eamque constantem facta consecratione sub accidentibus panis et vini, quamdiu haec manent non mutata, demonstrabilis est substantia corporis et sanguinis Christi (veri cibi et veri potus Io. VI.) Mutatis autem accidentibus ita, ut naturaliter non amplius postulentur substantiam panis et vini sed aliam, iam exigitur ut iis non amplius subsit corpus et sanguis Christi, cum non amplius sit sacramentum secundum institutionem a Christo factam sub speciebus panis et vini. At hac substantia corporis et sanguinis sub speciebus mutatis cessante, accidentia mutata porro postulant velut connaturaliter substantiam sibi respondentem (puta massae vel aceti). Sicut ergo ad sufficientem organismum foetus sequitur secundum legem naturalem a Deo statutam creatio ac infusio animae, ita ad specificam mutationem accidentium cum desitione realis praesentiae sequitur secundum constantem legem a Deo statutam velut connaturaliter sub illis accidentibus creatio substantiae respondentis, quae est quodammodo materiae ante consecrationem existentis restitutio. Haec est opinio fere communis praesertim inter paulo recentiores scholae theologos, et videtur sane probabilissima (1). (Vide Suarez disp. 57. sect. 3; de Lugo disp. 10. sect. 2. n. 31. Non satis liquida mihi est hac de re sententia s. Thomae 3. q. 77. a. 5.).

Ex his duo intelliges, primum quid sibi velit illud, quod substantia corporis Christi succedit sub speciebus in vicem panis. Tum quid sentiendum sit de corporali nutritione per species eucharisticas.

(1) In idem recidit explicatio Innocentii III. de Sacrific. Missae l. IV. c. 11. « Si quaeratur, quid a mure comeditur, cum sacramentum corroditur, vel quid incineratur, cum sacramentum crematur? respondetur, quod sicut miraculose substantia panis convertitur in corpus Dominicum, cum incipit esse sub sacramento: sic quodammodo miraculose revertitur, cum ipsum ibi desinit esse; non quod illa panis substantia revertatur, quae transiit in carnem, sed quod eius loco alius miraculose creatus (alius panis i. e. alia substantia loco panis qui ante conversionem substiterat speciebus), quamvis huius (qui antea fuerat) accidentia sine subiecto (remanentia post conversionem) possunt sic corrodere sicut edi » (sunt quippe aliquid in se et obiective reale).

1°. Successio corporis Christi in vicem substantiae panis sane non significat, corpus Christi incipere esse *subiectum* eorum accidentium, sicut fuerat antea substantia panis; sed praeter ea, quae dicta sunt superius *de successione*, significatur, vi institutionis huius sacramenti sub illis speciebus esse demonstrabile corpus Christi, sicut antea fuerat sub illis demonstrabilis substantia panis, atque ideo etiam esse corpus Christi vi eiusdem institutionis inseparabile ab illis speciebus (quamdiu manent), sicut antea naturaliter erat ab eis inseparabilis substantia panis.

Porro ex hac ipsa coniunctione corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini, quae non est unio physica subiecti cum suis accidentibus, sed moralis seu potius sacramentalis unio corporis et sanguinis Christi cum speciebus panis et vini *ad unum sacramentum*, ubi corpus et sanguis Christi est res significata et demonstrabilis per species, species autem sunt pars sensibilis sacramenti exhibens et significans corpus Christi praesens; ex hac, inquam, coniunctione colligitur, quae mutationes factae in speciebus possint praedicari de corpore Christi, quae non possint.

a) Omnino proprie praedicantur eae mutationes, quae licet per se et primo fiant in speciebus, per has tamen ratione unionis et praesentiae sub illis transeunt ad ipsum Christi corpus, cuiusmodi sunt mutationes per motum localem; proprie igitur Christi corpus et Christus (secundum humanitatem in sacramento) ponitur in altari, elevatur, circumfertur, distribuitur, manducatur etc.

b) Ea quae ita conveniunt solis accidentibus, ut non etiam corpus Christi afficiant, duplici diversa ratione a nobis concipiuntur, et ideo etiam diversa ratione praedicantur. Aliqua concipimus convenire speciebus praecise, ut haec sunt aliquid distinctum a corpore Christi. Iam tales sive mutationes sive affectiones nullo modo praedicantur de corpore Christi; sic non potest dici corpus Christi e. g. caleferi, corrumpi etc., quando haec mutationes accidunt in speciebus; nec possunt praedicari de corpore Christi ipsae permanentes species et specierum qualitates, color, odor, extensio, figura etc. At vero sunt alia quaedam, quae, li-

cet proprie solis convenient accidentibus, concipiuntur tamen eis convenire, quatenus cum corpore Christi realiter praesenti unum sacramentum, et unum *morale* seu potius *sacramentale totum* constituunt. Haec praedicari possunt de corpore Christi formaliter ut praesenti et demonstrabili sub his speciebus; sic dici potest et a Patribus saepe dicitur corpus Christi in Eucharistia *videri, tangi, frangi* (fractione liturgica) (1). Sensus enim proprius harum locutionum est, *substantiam, quae subest accidentibus* ut obiecto immediato visus, tactus, fractionis, et quae cum his accidentibus unum sacramentum constituit, *esse non aliam quam ipsum Christi corpus*. Unde ad directam oppositionem contra certas quasdam formulas haereticorum negantium realem praesentiam corporis Christi vel absentiam substantiae panis, potest esse opportunum aut necessarium catholicae fidei professionem illis praedicationibus concipere. Hoc sensu Berengarius in Concilio Romano sub Nicolao II. anno 1059. profiteri iussus est: « panem et vinum post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus et sanguinem Domini Nostri Iesu Christi esse, et *sensualiter, non solum sacramento sed in veritate* (h. e. non solum ut significatum per panem tamquam per sacrum signum, sed ut praesens sub speciebus panis) *manibus sacerdotum tractari, frangi et fidelium dentibus atteri.* » S. Thomas explicat hanc professionem. « Illud quod manducatur in propria specie, ipsum et frangitur et masticatur in sua specie. Corpus autem Christi non manducatur in sua specie, sed in specie sacramentali... Et ideo

(1) Hac de re allatis testimoniis Dionysii et Chrysostomi Thomas Waldensis agit contra Wicleffum, qui vel realem praesentiam corporis Christi vel certe transubstantiationem negabat. « Ecce iste magnus philosophus, profundus theologus (Chrysostomus) etiam secundum Wicleff, ipse concedit, illud quod ibi videtur et tangitur, esse Christum; cur hoc negabit fidelis, qui *non videtur per suam naturam sed extraneam?* Sic enim (per suam naturam) est ibi invisibilis, intangibilis, indivisibilis, irrevelabilis; revelatus tamen, divisus, comestus, tactus, aspectus sensibiliter *per species alienas* » Wald. T. III. tit. IV. c. 42. Melchior Canus de his loquitur ornate more suo, sed nescio an satis clare et distincte l. V. cap. ultimo ad obiection. postremam.

ipsum corpus Christi non frangitur nisi secundum speciem sacramentalem. Et hoc modo intelligenda est confessio Berengarii, ut *fractio, et attritio dentium referatur ad speciem sacramentalem, sub qua vere est corpus Christi* » 3. q. 77. a. 7. ad 3. (cf. Mabillon. de haeresi Berengar. in Thesauro Zachariae T. X. p. 1001. et epist. Abbaundi Abbatis cum notis Mabillonii in Analectis T. III. p. 442. sqq.).

2°. Ex antecedentibus porro inferimus, quid sit respondendum ad quaestionem, quomodo species possint nutrire? Nutritio proprie dicta nulla est sine mutatione specifica accidentium panis et vini, haec autem mutatio dum fit, accidentibus incipit subesse substantia, quae proprie nutrit.

Doctor Pusey p. 141-161. probare instituit, Patres credidisse substantiam panis manere, quia docent Eucharistiam nutrire. Nec vacat, nec opus est post omnia quae disputavimus, ad eius assertiones singulas respondere. Sufficiat generatim haec animadvertisse. Nullus Patrum docuit ipsam *Eucharistiam per substantiam suam* nutrire *corporaliter* proprio sensu nutritionis; sed nutritionem eius intelligunt vel coniunctionem cum nostris etiam corporibus per manducationem, vel nutritionem spiritualem tum animae tum corporis, quatenus corporis infirmitati et cupiditatibus medetur, et maxime quatenus praeparat ad gloriosam resurrectionem. Nutritionis corporeae aliquando meminerunt in descriptione materiae, *ex qua conficitur Eucharistia* (Iustinus, Irenaeus); paucissimi vero ante saec. IV. de ea agunt, quatenus fiat per *ipsam partem sensibilem sacramenti*, et inter citatos quidem a Doctore Pusey unicus est Origenes, qui hoc sensu loquatur (vide supra locum a nobis citatum p. 132.).

Ceterum ex hypothesi Protestantium, quod substantia panis remanet, sequitur quidem, remanere vim nutriendi; non tamen vicissim ex eo, quod etiam corpora suscipientium Eucharistiam nutriantur, licet inferre substantiam panis remanere, si salvator voluit ss. mysterium instituere ita, ut solummodo fide sit credendum, nullo autem modo sensibus et naturali experimento percipi possit. Quod ait adversarius, Patres quoad hanc nutritionem nullas sensisse difficultates, quas repererunt gravissimas posteriores, qui